

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2014

Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Ηρακλείου
Οι πρωτοπόροι: Ιωσήφ Χατζιδάκης - Στέφανος Ξανθουδίδης

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ο ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΙ: ΙΩΣΗΦ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ & ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

Ο ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ

Το 1878, μετά από επίπονους αγώνες δεκαετιών, η Κρήτη παίρνει μιαν ανάσα ελευθερίας. Με τη διαμεσολάβηση του χριστιανού Βαλή της Κρήτης, Κωστάκη Αδοσίδη, η ενδεκαμελής επιτροπή των Κρητών, με επικεφαλής τον εκπαιδευτικό και μετέπειτα πολιτευτή Αντώνιο Μιχελιδάκη, έρχεται σε επαφή με τον απεσταλμένο του Σουλτάνου, Μουχτάρ Πασά. Την 15η του μηνός Οκτωβρίου, υπογράφεται στο ομώνυμο προάστιο των Χανίων η Σύμβαση της Χαλέπας. Ο διακαής πόθος για ένωση με τη μητέρα πατρίδα μπορεί να μην πραγματοποιήθηκε, αλλά τα pronόμια και οι παραχωρήσεις που με τη σύμβαση αυτή εκχωρήθηκαν από την Υψηλή Πύλη στο νησί, απέτελεσαν σημαντικό βήμα. Η Κρήτη απέκτησε δική της Χωροφυλακή, ως επίσημη γλώσσα των συνελεύσεων καθιερώθηκε πλέον η ελληνική, οι χριστιανοί κάτοικοι του νησιού είχαν εκπροσώπηση στα όργανα διοίκησης, φορολογικές διευκολύνσεις, αλλά και το δικαίωμα να έχουν δικά τους τυπογραφεία, να εκδίδουν εφημερίδες και να ιδρύουν συλλόγους.

Την ίδια χρονιά, το 1878, ιδρύθηκε στο Ηράκλειο ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος. Άνθρωποι φωτισμένοι, φιλόμουσοι, με παιδεία και όραμα, φρονούσαν ότι καθώς οι καιροί ήσαν ευνοϊκότεροι, έπρεπε να ληφθεί μέριμνα για την εκπαίδευση. Σκοπός του συλλόγου ήταν “η προαγωγή και εξάπλωση των ελληνικών σχολείων εις τον νομόν Ηρακλείου και την Κρήτην εν γένει”. Πρώτος Πρόεδρος ο Αντώνιος Μιχελιδάκης και πρώτη κοσμητεία [συμβούλιο] του συλλόγου οι επιφανείς Ηρακλειώτες Νικόλαος Παρασυράκης, Απόστολος Στεφανίδης, Ιωάννης Περδικάρης, Εμμανουήλ Πολυχρονίδης, Ιωάννης Ντοκουμετζίδης, Ιωσήφ Κόρπης και Ηρακλής Σαπουντζάκης.

Η διοίκηση του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου κατάφερε, με παρέμβασή της, να ψηφισθεί από την Κρητική Συνέλευση νόμος, σύμφωνα με τον οποίο το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων της μοναστηριακής περιουσίας θα διετίθετο για τις ανάγκες της παιδείας. Από τα εισοδήματα αυτά ιδρύθηκε και λειτούργησε, μεταξύ άλλων σχολείων, και το μοναδικό Ελληνικό Γυμνάσιο στην Κρήτη. Το έργο του Συλλόγου υπήρξε σημαντικότερο. Την περίοδο της ακμής του έφτασε να αριθμεί 200 και πλέον μέλη και το κύρος του ξεπέρασε τα στενά όρια του νησιού. Είναι γενική η παραδοχή ότι αποτελούσε μια οιονεί προσβεία για τους ξένους που έφθαναν στην Κρήτη και ταυτόχρονα ένα άτυπο Υπουργείο Πολιτισμού, το οποίο, με ουσιαστικές παρεμβάσεις, αποσπούσε κονδύλια, προκαλούσε την ψήφιση νόμων εκπαιδευτικού και πολιτιστικού περιεχομένου και ασκούσε, ατύπως μεν ουσιαστικώς δε, διοίκηση για τα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ζητήματα.

Η ΑΝΑΤΟΛΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Το 1883, πρόεδρος του συλλόγου εξελέγη ο λαμπρός επιστήμονας Ιωσήφ Χατζιδάκης. Τα ζητήματα της παιδείας είχαν εν πολλοίς επιλυθεί, με την ίδρυση σχολείων και την επιμόρφωση των διδασκόντων. Συνεπώς, οι δραστηριότητες του συλλόγου έπρεπε να στραφούν πλέον σε άλλους τομείς. Η αγάπη του φωτισμένου αυτού ανθρώπου για την αρχαιο-

ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΪΩ ΚΡΗΤΗΣ.

ΑΡΙΘΜ. 88.

Πρὸς τοὺς ὑποτάκτους τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικοῦ
ἐργασίου ἑταίρους.

Κύριε ὑποτάκτε,

Ὡς ἐξαρτία ἦν διανοία γὰρ τοιοῦτα
διὰ τοὺς ἐπιμελῆταις καὶ ἀποστόλοις τοῦ ἐν Ἀθήναις
ἐν ἡμετέροις ἐργασίαις, ἐξ ὧν ἐκφράσσεται τὴν θέλησιν
αὐτῶν ἐννοεῖται. καὶ τὸ ἀποδείξαι τὴν ἐταίρειαν
ἀξίαν καὶ διαβεβαιώσειν τοὺς αἰῶνες τοῦ ἐν ἡμετέροις
ἐργασίαις.

Ὁ ὑποτάκτε καὶ ὑποτάκτε.

Ιωσήφ Χατζιδάκι

Ὁ διαμαρτυρῶν

Ιωσήφ Χατζιδάκι

Οι πρωτοπόροι της αρχαιολογικής έρευνας στην Κρήτη. Από αριστερά: Καθιστοί οι Α. Evans, Ι. Χατζιδάκις και F. Halbherr. Όρθιοι οι L. Savignoni και L. Mariani. Από το βιβλίο του Γιάννη Σακελλαράκη *Αρχαιολογικές αγωνίες στην Κρήτη του 19ου αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1998.

λογία, τον ώθησε να στρέψει το ενδιαφέρον του συλλόγου στη συλλογή και διάσωση των αρχαίων λειψάνων που βρίσκονταν διάσπαρτα στην κρητική ύπαιθρο. Παράλληλα, οραματίστηκε την ίδρυση και λειτουργία μουσείου για τη στέγασή τους.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι αναφερόμαστε σε μια εποχή που, από πλευράς διοικήσεως, το αρχαιολογικό ενδιαφέρον για την Κρήτη ήταν από μηδαμινό έως απολύτως ανύπαρκτο. Ο Έβανς δεν είχε ακόμα εμφανισθεί για να φέρει στο φως το περίφημο ανάκτορο της Κνωσού και να ανοίξει καινούργια σελίδα στην ιστορία τού νησιού, οι λίγες αναφορές του Pashley, του Spratt και άλλων περιηγητών, συγκινούσαν μόνον μερικούς μυημένους, ενώ η αρχαιοκαπηλία και το εμπόριο αρχαιοτήτων «άνθιζαν» κυριολεκτικά. Οι κάτοικοι είχαν άγνοια του παρελθόντος και της αξίας των ευρημάτων, ενώ διάφοροι επιτήδριοι, με το πρόσχημα της περιήγησης και έναντι ελαχίστων παράδων, συνέλεγαν και μετέφεραν στο εξωτερικό ο,τιδήποτε μπορούσε να μεταφερθεί.

Στην αρχή οι αρχαιοότητες ανακαλύπτονταν περίπου τυχαία και συλλέγονταν με κόπους πολλούς. Από τα χωράφια, τις πλαγιές και τα ρέματα, εντοιχισμένες σε σπίτια, αποθήκες, εκκλησίες, στάνες και μύλους. Η περίφημη Δωδεκάδελτος Επιγραφή της Γόρτυνος απεκαλύφθη όταν οι χωρικοί της γύρω περιοχής αναζητούσαν πέτρες για να χτίσουν ένα ελαιοτριβείο. Ο

Ιωσήφ Χατζιδάκις και ο Στέφανος Ξανθουδίδης κατάφεραν με την επιμονή τους να την περυσώσουν, αφού ο σύλλογος αγόρασε το οικόπεδο έναντι 1.000 μετζιτών (4.000 χρυσών φράγκων), ποσό το οποίο διέθεσε ως βοήθημα προς τον σύλλογο η διοίκηση του νησιού, δια των χριστιανών πληρεξουσίων. Το συμβόλαιο συντάξε ο τότε συμβολαιο- γράφος Ηρακλείου Εμμ. Μηλιαράς. Αλλά και οι μεγάλοι λέβητες της Τυλίσου κατασχέθηκαν και αγοράσθηκαν από τον ίδιο τον Ιωσήφ Χατζιδάκι σε ένα εργαστήριο, ακριβώς τη στιγμή που επρόκειτο να λιωθούν για να χρησιμοποιηθεί ο χαλκός τους ως πρώτη ύλη. Τα πρώτα ευρήματα φυλάχθηκαν σε δύο αίθουσες, μέσα στην αυλή του Μητροπολιτικού ναού του Αγίου Μηνά, όπου στεγάζονταν και τα γραφεία του συλλόγου, μετά από παραχώρηση της Δημογεροντίας Ηρακλείου. Η επιλογή του χώρου προφανώς δεν υπήρξε τυχαία. Η άποψη ότι στον ιερό χώρο του ναού δύσκολα θα είχαν πρόσβαση όσοι επιβουλεύονταν τα ευρήματα, δεν στερείται λογικής. Ωστόσο η αναγκαιότητα δημιουργίας θεσμικού πλαισίου, που θα διασφάλιζε περισσότερο τις αρχαιότητες και θα τις διέσωζε από τις κλοπές, την αρχαιοκαπηλία και την αδιαφορία, είχε καταστεί πλέον επιτακτική. Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος απευθύνθηκε στον διευθυντή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην Κωνσταντινούπολη, Χαμντή Μπέη, και κατάφερε να εξασφαλίσει αυτοκρατορικό *ιραδέ*, ο οποίος του ανεγνώρισε επισήμως το δικαίωμα να συλλέγει και να φυλάσσει υπ' ευθύνην του τις αρχαιότητες. "Έχων δε και την αμέριστον υποστήριξιν των πολιτευομένων και του κρητικού λαού, [ο σύλλογος] έλαβε το θάρρος να ενεργεί εις τον κύκλον των αρχαιολογικών πραγμάτων της Κρήτης ως κυρίαρχος και επίσημος αρχή, την οποίαν κατ' ανάγκην ανεγνώριζαν και όλοι οι δι' αρχαιολογικάς έρευνας ερχόμενοι εις Κρήτην", γράφει ο Ιωσήφ Χατζιδάκις στην *Ιστορία του Κρητικού Μουσείου και των αρχαιολογικών ερευνών εν Κρήτη*. Αργότερα, επί Κρητικής Πολιτείας, και πάλι με παρέμβαση του Συλλόγου, ο νόμος 24 "Περί αρχαιοτήτων", ένας από τους πρώτους που ψηφίσθηκαν από την Κρητική Βουλή, άνοιξε τον δρόμο στον Έβανς, τον Άλμπερ και άλλους σημαντικούς αρχαιολόγους, να φέρουν στο φως τα σημαντικά ανάκτορα της Κνωσού, της Φαιστού, τις αρχαιότητες της Γόρτυνος και τόσες άλλες. Παράλληλα, εξασφαλίσθηκε η υποχρέωση οι ανασκαφές να γίνονται μόνον κατόπιν αδείας και τα ευρήματα να παραδίδονται στο μουσείο.

Μέχρις ότου όμως στεγασθούν οι αρχαιότητες στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, που έμελλε να αποκτήσει παγκόσμια ακτινοβολία, ο δρόμος ήταν μακρύς. Μετά την αναχώρηση του τουρκικού στρατού και την άφιξη του Υπάτου Αρμοστή, Πρίγκηπος Γεωργίου, παραχωρήθηκε στον σύλλογο, ως προσωρινό μουσείο, ο μεγάλος στρατώνας του Ηρακλείου (το σημερινό κτηριακό συγκρότημα που στεγάζει το Δικαστικό Μέγαρο). Τα πολλά προβλήματα όμως που εμφανίζονταν, καθώς το κτίριο δεν είχε συντηρηθεί επί δεκαετίες, εξανάγκασαν τη διοίκηση του συλλόγου να αναζητήσει νέες λύσεις. Μετά την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, διατέθηκαν τα πρώτα κονδύλια και μπήκε ο θεμέλιος λίθος του σημερινού μουσείου, στη θέση της μονής του Αγίου Φραγκίσκου.

Το έργο του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου ξεπέρασε τα όρια της Κρήτης, συνεκίνησε τους ανά τον κόσμο αρχαιοφίλους και προσήλκυσε το ενδιαφέρον της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, σε μια εποχή μάλιστα πολύ κρίσιμη για το κρητικό ζήτημα. Το 1900, ο σερ Άρθουρ Έβανς θα συνεχίσει την ανασκαφή της Κνωσού, που είχε ξεκινήσει ο Μίνως Καλοκαιρινός το 1878. Τα ευρήματα ξεπερνούσαν κάθε προσδοκία. "Όλα ήσαν πρωτοφανή και όλα διήγειρον εις το έπακρον το ενδιαφέρον των ερευνητών και των αθρόων πανταχόθεν του κόσμου συρρεόντων αρχαιολόγων και γενικώς διανοουμένων", αναφέρει με ενθουσιασμό και ικανοποίηση ο Ιωσήφ Χατζιδάκις. Ακολουθεί η Γόρτυνα, η Φαιστός, η Πραισός, το

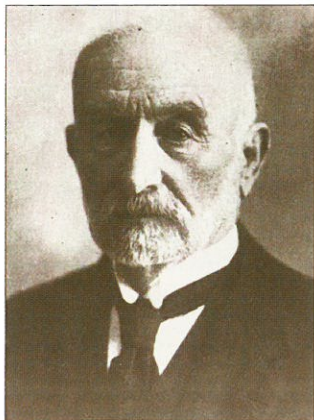

Ο Ιωσήφ Χατζιδάκις έφιππος,
σε λεύκωμα της ιταλικής αρχαιολογικής σχολής.
(βλ. www.alkman.gr/istories).

Παλαίκαστρο... Οι αναφορές του κλέους της Κρήτης στα κείμενα των αρχαίων κλασικών αποδεικνύονται πλέον περίτρανα και η “εκατόμπολις” του Ομήρου ξαναφέρει στο φως το λαμπρό παρελθόν της.

ΙΩΣΗΦ ΧΑΤΖΙΑΔΑΚΙΣ

Ο Ιωσήφ Χατζιδάκις γεννήθηκε από Κρήτες γονείς, στη Μήλο, το 1848. Εγκαταστάθηκε στο Ηράκλειο το 1881, όπου και απεβίωσε το 1936. Σπούδασε ιατρική και υπήρξε λαμπρός ιατρός, μαιευτήρας-γυναικολόγος. Ο ανιδιοτελής χαρακτήρας του, η παιδεία και η διάθεσή του για διαρκή κοινωνική προσφορά, χαρακτήρισαν ολόκληρη τη ζωή του. Δεν έκαμε οι-

Ο Ιωσήφ Χατζιδάκις

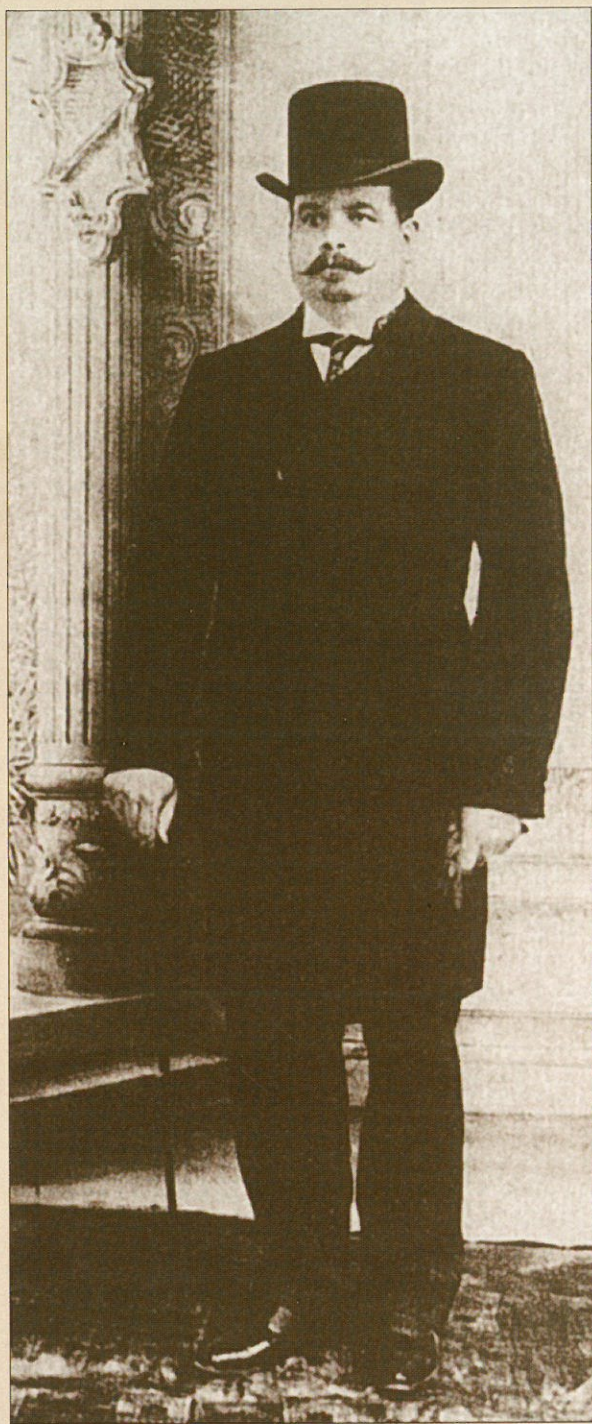
κογένεια, αφιερώνοντας όλες του τις δυνάμεις στην πραγματοποίηση ευγενών σκοπών. Το 1881, μετά από καταστροφικό σεισμό στη Χίο, πήγε εκεί ως εθελοντής, για να προσφέρει τις ιατρικές του υπηρεσίες, ενώ το 1882 τιμήθηκε από την ιταλική κυβέρνηση για την προσφορά του στα θύματα της Κατάνης. Υπήρξε προσωπικός φίλος του Δ. Βικέλα. Κατά την άποψή του, η δωρεά της Βικελαιάς Βιβλιοθήκης στον Δήμο Ηρακλείου οφείλεται στο γεγονός ότι ο Βικέλας συγκινήθηκε από τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις στην Κρήτη και τη δράση του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου. Χρημάτισε Υποδήμαρχος (Αντιδήμαρχος) Ηρακλείου. Κορυφαία ωστόσο, υπήρξε η προσφορά του από τη θέση του προέδρου του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Ηρακλείου. Μαζί με τον Στέφανο Ξανθουδίδη, απεκλήθησαν “Διόσκουροι της Αρχαιολογίας”. Η Κρήτη

τού οφείλει το θεσμικό πλαίσιο για τη διάσωση των αρχαιοτήτων και το Ηράκλειο την ίδρυση και λειτουργία του Αρχαιολογικού Μουσείου. Έκαμε και ο ίδιος πολλές ανασκαφές, ενώ διέσωσε πολλά ευρήματα από την αρχαιοκαπηλία και την καταστροφή. Για την προσφορά του τιμήθηκε από την πολιτεία με το “Μαυρογένειο Βραβείο Αρετής”.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΣ

Ο Στέφανος Ξανθουδίδης γεννήθηκε το 1864 στο Αβδού και απεβίωσε στο Ηράκλειο το 1928. Η οικογένεια του ήρθε από τα Σφακιά, μετά την αποτυχημένη επανάσταση του Δασκαλογιάννη. Σπούδασε φιλολογία στην Αθήνα και υπηρέτησε ως καθηγητής στα Γυμνάσια Νεαπόλεως [1889-1891] και Ηρακλείου, [1891-1897]. Όταν ο Ιωσήφ Χατζιδάκις εξελέγη πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, ο Ξανθουδίδης ορίστηκε γραμματέας. Χρημάτισε Έφορος Αρχαιοτήτων της Κρητικής Πολιτείας, από το 1900 έως το 1915 και διευθυντής του Μουσείου Ηρακλείου. Το έργο του υπήρξε πολυσύνθετο και σημαντικότερο. Έκαμε ο ίδιος πολλές ανασκαφές, [μεταξύ των οποίων και εκείνη των κυκλικών, πρωτομινωικών τάφων της Μεσσαράς], συνέγραψε αρχαιολογικές μελέτες, την *Επίτομη Ιστορία της Κρήτης*, και εξέδωσε με τον Λεωτέρη Αλεξίου τον *Ερωτόκριτο*. Συνέλεξε γλωσσολογικό και λαογραφικό υλικό, το οποίο κληροδότησε στο Λεξικογραφικό Αρχείο. Για την προσφορά του τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις, κορυφαία των οποίων υπήρξε η εκλογή του ως αντεπιστέλλοντος μέλους της Ακαδημίας Αθηνών.

Αριστεά Τ. Πλεύρη

Ο Στέφανος Ξανθουδίδης στο εξώφυλλο έκδοσης κειμένων του, με τίτλο *Μελετήματα*, που πραγματοποίησε ο Δήμος Ηρακλείου το 2002. Αρχείο Βικελαιάς Δημοτικής Βιβλιοθήκης.